

FRA BARTHOLIN TIL STRUENSEE

AF

R. PAULLI

Paa praktisk talt alle Københavns bogauktioner gør Det kongelige Biblioteks danske afdeling indkøb, for trods trykkeriernes afleveringspligt gennem aarhundreder findes der altid en eller anden lille ting, som er sluppet gennem nettets masker, og hvad der altid trænger til supplering er bestanden af danske forfatteres bøger trykt i udlandet. Men nægtes kan det ikke, at kun de færreste af de mange auktioner gennem aar og dag har større overraskelser eller fund at byde paa. Saa hænder det en sjælden gang, at den store sensation indtræffer, en dansk bogauktion der lokker andre udlændinge til end svenskere, og som indeholder danske sjældenheder man ellers aldrig har set. Det skete i januar 1952, da Vilhelm Maars efterladte bogsamling paa over 5400 bind blev solgt.

Vilhelm Maar der var født 1871, blev 1911 docent, 1916 professor ved Københavns Universitet i lægevidenskabens historie, men maatte allerede 1933 paa grund af svagelighed trække sig tilbage. Han bosatte sig i Pedersborg ved Sorø, og lige siden hans død i 1940 havde samlingen staaet urørt dér, og bekræftede nu ved sin fremkomst tilfulde sin vidtberejste skabers ry for sjælden sporsans.

Med taknemlighed skal det fremhæves, at en af bibliotekets trofasteste venner og velgørere Skibsmægler Hjalmar Bruhn straks tilsagde sin assistance til de ekstraordinært store udgifter som auktionen maatte medføre, og yderligere havde man den glæde, at en anonym efterkommer af de store Bartholiner – saa anonym at biblioteket ikke engang kender hans, eller maaske hendes identitet – med en smuk gestus tilbød gennem sin bankier at hjælpe os med købet af den bog, der vel nok var den mest attraaværdige for nationalbiblioteket, nemlig editio princeps af den Bartholinske anatomi, som mærkelig nok savnedes baade her og i Universitetsbiblioteket.

Bogen, hvis titelblad her gengives, er udgivet 1611 af den 26aarige CASPAR BARTHOLIN, det berømte dynastis grundlægger, under hans

Caspar Bartholin, 37 aar gammel. Usigneret kobberstik beregnet til indklæbning i hans *Anatomicæ Institutiones*, Rostock 1622. Vistnok ikke tidligere reproduceret. (Westergaard 616.)

studieophold i Wittenberg. Den bestaar af et upagineret 16sided prælimerark med titel, summarisk indholdsfortegnelse, forfatterens dedikation til Holger Rosenkrantz, fortale til læseren og paa sidste side et hyldestdigt til forfatteren af Janus Heermannus, poëta laureatus. Selve teksten er pagineret 1–603 (med spring fra 64 til 75, og 103 fejlagtig pagineret 113). Kolofon s. (604): Excudebat Andreas Rüdinger, Impensis Bechtoldi Raab Bibliopolæ. Anno M. DC. XI. Efter kolofonen 1 blankt blad, derefter 68 upaginerede sider med Index capitum og Index verborum & rerum samt Errationes. Trykkestedet nævnes ikke, men man ved, at Bechtholdus Raab (Barthel Rab) har drevet forretning i Wittenberg ialfald 1590–1615¹⁾, og at Andreas Rüdinger har virket sammesteds 1610–12²⁾. Uordenen i pagineringen vidner ikke om

¹⁾ Heinr. Pallmann: Sigmund Feyerabend, 1881, s. 202. Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels, VII, 1882, s. 149.

²⁾ E. G. Eichsfelden: Relation vom Wittenbergischen Buchdrucker-Jubiläo, 1740, s. 179.

synderlig omhyggeligt arbejde, og baade typografisk og papirmæssigt gør bogen et uanseligt indtryk. Gosch der har set et eksemplar i Bodleian Library i Oxford, siger ganske vist¹⁾ at papiret er af bedre kvalitet end de senere udgaver, men det gælder ialfald ikke dette eksemplar. I det ydre er der intet mærkværdigt ved bogen, som ikke engang har illustrationer, og teksten svarer forsaavidt dertil, som den væsentlig er en kompilation, ikke særlig original eller opsigtsvækkende. Ingen kunne ane, hvilken storartet fremtid den havde for sig. De første 11 aar skete der intet, men i aarene 1622-33 kom der 5 optryk i Rostock, Strasbourg, Goslar og Oxford, 1641 under sin store udenlandsrejse udsendte sønnen Thomas Bartholin sin første, meget forøgede udgave, forsynet med billeder (hans senere omarbejdelser kom 1651 og 1673-74), og derefter vrimlede det med nye udgaver og oversættelser: 14 paa latin 1645-86 i Leiden, Haag og Amsterdam, 7 paa hollandsk 1653-88 sst. samt i Dordrecht, 2 paa tysk Kbh. 1648 og Nürnberg 1677, 1 paa fransk Paris 1647, 1 paa engelsk London 1668 og en (tabt) italiensk paa vers(!) Firenze 1651 af 3 af værkets 4 bøger²⁾. Det er ialt 33 udgaver og oversættelser i løbet af 77 aar, og hertil kommer, at man af en parisisk læges udsagn 1675 véd, at Stormogulen i Delhi havde ladet den oversætte „in Indicam Lingvam“³⁾, samt at billedstof fra en af de sene europæiske udgaver er benyttet ca. 1700 i en haandskrevet mansjuisk bearbejdelse af Pierre Dionis' *Anatomie de l'homme* (1690), besørget af en fransk jesuit for kejseren af Kina og fremstillet i 4 eller 5 haandskrevne eksemplarer, hvoraf eet nu i Musée d'histoire naturelle i Paris; tilsvarende kopier af disse billeder, men kun med kort mansjuisk forklaring, findes i et i sin tid omstridt haandskrift i Det kgl. Bibliotek⁴⁾.

De europæiske udgaver af Bartholins anatomi var repræsenteret med 16 numre i Maars bibliotek, hvis Bartholinske afdeling, omfattende dynastiet Caspar I-II, Bertel, Thomas I-II, Albert og Rasmus, i det hele taget var imponerende, omtrent 100 numre. Heraf købte biblioteket 6, men af anatomierne kun den beskedne lille bog, hvoraf berømmelsen har haft sit udspring, den berømmelse som Maar⁵⁾ karakteriserede ved

¹⁾ C. C. A. Gosch: *Danmarks zoologiske Literatur*, III, 1878, s. 3.

²⁾ sst. s. 16.

³⁾ Th. Bartholin: *Acta medica*, III, 1674-75, s. 86 f. – Det er usikkert i hvilket sprog Stormogulen har villet læse Bartholin; man kan gætte paa urdu eller hindustani, muligvis persisk, mindre sandsynligt sanskrit (velvillig meddelelse fra professor Poul Tuxen).

⁴⁾ Facsimileudgave med indledning af Victor Madsen: *Anatomie mandchoue*, facsimilé du ms. no. II du fonds oriental de la Bibliothèque Royale de Copenhague, 1928.

⁵⁾ *Ugeskrift for Læger* 1916, s. 1808.

CASP. BARTHOLINI
Philosophi & Medici
ANATOMICÆ
INSTITUTIONES
CORPORIS HUMANI

utriusq; sexus
HISTORIAM &
DECLARATIONEM
Exhibentes cum plurimis novis
OBSERVATIONIBUS &
OPINIONIBUS
Nec non illustriorum quæ in
ANTHROPOLOGIA
occurrunt, controversiarum decisionibus,
Cum Jndicè, Capitulæ, & rerum, locupletissima.

NOSCE
TEIPSUM

MEMENTO
MORI.

ANNO ∞ 166 XI.
Apud Bechtoldum Raaben Bibliopolam.

Titelblad til førsteudgaven af den Bartholinske anatomi, trykt i Wittenberg 1611.

at sige, at det „sikkert var den Lærebog, af hvilken alle Europas Læger gennem to Menneskealdre lærte Begyndelsesgrundene af deres Anatomi.“

Som europæisk lærebog fortrængtes den omsider af nederlænderen Philippe Verheyen (1693), som atter afløstes af tyskeren Lorenz Heister (1717), men derefter er det atter en dansker der tager tæten, nemlig den af Maar biograferede JACOB WINSLØW (1669–1760) der levede i Paris fra 1698 til sin sene død. Mens navne som Bartholin og Steno er almindelig kendt herhjemme ogsaa udenfor fagfolks kredse, gælder det kun i mindre grad Winsløw. Kendere af Holbergs selvbiografi og epistler mindes dog skildringen af fynboen i Paris, som Holberg henregner til de kedsommelige disputatores. Winsløw var nemlig af Bossuet blevet omvendt til katolicismen, og forsøgte nu det samme overfor tilrejsende danske og norske landsmænd, bl. a. Holberg selv. Denne anerkender iøvrig Winsløws trofaste fædrelandskærlighed, sympatiserer med at han trods sit mangeaarige pariserophold stadig talte fransk med dansk accent, og kalder ham gentagne gange „den berømmelige Doct. Winsløw“ – med god grund, for henimod det 18. aarhundredes midte regnedes han for Europas førende anatom. Han var en fortrinlig anatomisk iagttager, og hans navn er udødeliggjort i *foramen Winslowii*, der kendes af enhver læge som international betegnelse for en af ham opdaget hulhed bag mavesækken.

Et vidnesbyrd om at en ny tid var ved at bryde frem, er det at Winsløws anatomiske haandbog ikke var skrevet paa latin, men paa fransk: *Exposition anatomique de la structure du corps humain*, Paris 1732 (baade en kvart- og en oktavudgave); den udkom ganske vist ogsaa i latinsk oversættelse Frankfurt & Leipzig 1753 og Venezia 1758, men udgaverne paa fransk var de dominerende: 7 i Paris 1732–76 og 7 i Amsterdam 1732–62. Hertil kommer saa 7 udgaver paa italiensk: Napoli, Bologna og Venezia 1746–67, 2 paa tysk: Berlin 1733 og Basel 1754, 6 paa engelsk: London og Edinburgh 1733–72, det giver ialt 32 udgaver paa 43 aar; det maa dog bemærkes, at nogle af dem kun kendes bibliografisk. At der kun er 2 udgaver paa tysk ligesom af Bartholin, maa sikkert i begge tilfælde forklares ved at man i Tyskland har benyttet de latinske udgaver, for Winsløws vedkommende vel ogsaa de franske; ialfald var Winsløws anseelse ikke mindre her end andre steder. Saa sent som i 1785 skriver den fremragende tyske Medicinalhistoriker Christian Gottfried Gruner¹⁾ om Winsløw: „Seine Exposition anatomique ist fast noch immer das beste und einzige Werk, das die nachfolgenden Zergliederer genützt und gebraucht haben.“

¹⁾ Almanach für Aerzte 1785, s. 43 f.

Af de nævnte 32 udgaver mangler Det kgl. Bibliotek adskillige, men Maars meget omfattende Winsløwsamling, der ialt beløb sig til 83 numre, raadede noget bod derpaa. Af anatomien paa fransk fik vi 3 Amsterdamertryk 1754 (2 forskellige) og 1757, 1 Parisertryk 1766 (skænket biblioteket af auktionsholder Ernst Winsløw), 4 paa italiensk: Bologna 1743-44, Napoli 1746, Venezia 1747 og 1767 og 2 engelske: London 1733-34 og 1763.

En modsætning til dette standardværk er Winsløws lille dissertation om hvorvidt de kirurgiske prøver paa skindød er mindre usikre end andre, *Qvæstio an mortis incertæ signa minus incerta a chirurgicis quam ab aliis experimentis* (respondens: Leander Peaget) Paris 1740, 8 sider, 4°, af Maar¹⁾ karakteriseret som „et naivt lille skrift uden videnskabelig betydning . . . vel nok Winsløws ubetydeligste arbejde.“ Sin ubetydelighed tiltrods blev det læst, omend det publikum det vandt, mere har været sensationshungrende end videnskabeligt indstillet. Det udsendtes (dog ikke af Winsløw selv) gentagne gange baade paa latin, fransk, italiensk, tysk, engelsk og svensk og havde navnlig succes i de „udgaver“ som den franske læge Jacques-Jean Bruhier var mester for (1742 ff.), hvor Winsløws 8 sider, aftrykt baade paa latin og fransk, ved hjælp af „Additions“, indeholdende flere haarrejsende historier om levendes begravelse, forøgedes først til 360 sider, dernæst til 2 bind, den tyske oversættelse til 944 sider. Ene af alle Winsløws skrifter blev det – næsten 200 aar efter hans fødsel – oversat til dansk af V. Heise i Sorø Akademis skoleprogram 1868, hvor det var et led i en af de, ogsaa herhjemme, med mellemrum opdukkende diskussioner om skindøden.

Paa Maars auktion optraadte dette skrift i 7 forskellige skikkelser og Det kgl. Bibliotek sikrede sig tre numre, for det første et bind *Opusculi anatomici*, Bologna 1744 (særudgave af ovennævnte *Esposizione anatomica* bd. 6) indeholdende dissertationen i italiensk oversættelse. Dernæst en latinsk-fransk pariserudgave 1752 uden Bruhiers „Additions“, men med anvisning paa 7 forskellige prøver man kan anstille for at forvise sig om at en patient er død; den anonyme udgiver af denne *pièce* har imidlertid ogsaa faaet en gyser ud af den ved at give den en nervehidsende titel: *Terrible supplice et cruel désespoir des personnes enterrées vivantes & qui sont présumées mortes*, og hvad der er det

¹⁾ Festskrift til Julius Petersen, 1910, s. 162, jvf. 171 f. – Maar har desuden udgivet W.s autobiografi, Paris & Cph. (trykt i Leiden) 1912. Om W. og Holberg se dennes epistel 137 og 396 samt H.s Memoirer udg. ved F. J. Billeskov Jansen, 1943, s. 43 f., 259 f. Endvidere kan henvises til Edv. Gotfredsens artikel om W. og hans tid i Medicinsk Forum, V, 1952, s. 286-304.

mest graverende, han har i Winsløws sidste sætning ved tilføjelsen af et *non* i den latinske tekst og et *ne pas* i den franske, frembragt det slutresultat, at de kirurgiske prøver ikke yder større garanti end andre, altsaa lige det modsatte af hvad Winsløw fastslaar i sin slutningspassus, hvor han giver et bekræftende svar paa spørgsmaalet der er formuleret i disputatsens titel. Endelig købte biblioteket en engelsk oversættelse, London 1751, hvor Bruhiers afsnit er prydet med kobber, hvoraf man har skullet se hvor chokerende det virker, naar oldemødres skindøde tanter rejser sig op af graven.

Winsløws slægtning og videnskabelige forbillede STENO, der desuden ligesom han var konvertit, havde naturligvis ogsaa været genstand for Maars samlerglæde, men de videnskabelige værker, hvoraf *De solido*, Firenze 1669 satte auktionens prisrekord, fandtes alle i Det kgl. Bibliotek. Derimod fik vi, takket være skibsmægler Hjalmar Bruhn udfyldt nogle huller i Stenos gejstlige forfatterskab, hvis tryk ogsaa hører til de meget kostbare. Først et lille kvartbind paa 50 sider, indeholdende 4 smaaskrifter med fortløbende paginering, men hver med sit titelblad, alle trykt i Firenze, de 3 første, som er i brevform, 1675, det sidste 1677. De to første (s. 1-14 og 15-30) har forskellig undertitel, der specificerer indholdet, men samme hovedtitel: *Nicolaus Stenonis Ad Virum Eruditum, cum quo in Vnitate S. R. E. desiderat æternam Amicitiam inire, Epistola*¹⁾ (Brev til en lærd mand med hvem han ønsker at indgaa evigt venskab i den hellige romerske kirkes fællesskab). Disse to breve, der er skrevet 1670-72, har deres udspring i Stenos ophold i Amsterdam vinteren 1669-70, hvor han efter sin konversion i Italien (1667) gensaa gamle venner og kom i religiøs diskussion med dem. De førte ham sammen med den „vir eruditus“, til hvem brevene er stiledede, Johannes Sylvius, der var præst ved den tysk-reformerte kirke i Amsterdam. I brevene til ham hævder Steno mod det protestantiske skriftprincip det katolske kirkeprincip: bibelfortolkning er ikke den enkeltes, men kun kirkens – naturligvis den katolskes – sag, og han benægter, at der hos kirkefædrene kan findes noget argument for det protestantiske standpunkt.

Det tredje brev (s. 31-40) har som titel: *Nicolai Stenonis ad novæ philosophiæ reformatorem de vera philosophia epistola* (Brev til den nye filosofis reformator om den sande filosofi). Det er skrevet 1671, og den filosof der nævnes i titelen, er ingen ringere end Spinoza. Anledningen er dennes berømte *Tractatus theologico-politicus*, udkommet lige efter nytår 1670, hvori der bl. a. fremsættes krav om fuld religions- og tænkefrihed, om historisk og forfatterpsykologisk undersøgelse af Bibelen, og

¹⁾ At der paa titelbladet til den første epistel staar punktum efter *inire*, er en trykfejl.

føres polemik mod antagelsen af mirakler og mod pavens autoritet. Den slags anskuelse maatte fylde en streng katolik som Steno med forfærdelse – tilmed da Spinoza fra tidligere tid var en personlig bekendt af ham – og han slutter sit modskrift med at udtale haabet om at Spinoza vil slutte sig til den katolske kirke og som en anden Augustin føre tusinder med sig derind. Saadan skulle det som bekendt ikke gaa, ikke engang et svar kom der fra Spinoza, og Steno fik ikke den diskussion igang som han direkte havde opfordret til.

Bindets fjerde skrift (s. 41–50), som ogsaa er fra 1670–72, hedder Nicolai Stenonis Scrutinium Reformationum (Undersøgelse af reformatorerne) og undertitelen udtrykker dets thesis: at de der har reformeret deres eget levned og dernæst præket askesen for andre, har været af Gud, men de der har reformeret troslæren har ikke været af Gud. Ignatius Loyola sammen med andre helgener paa den ene side, og Luther i selskab med de øvrige reformatorer paa den anden, stilles – ogsaa typografisk – op overfor hinanden, saa at spaltetssatsen ligefrem udtrykker kløften mellem kirken og kætterne¹⁾.

Af disse fire skrifter kendes det første i et eksemplar i Universitetsbiblioteket, det første og det fjerde i British Museum, det andet i Staatsbibliothek München²⁾, det tredje og fjerde i Universitätsbibliothek Göttingen³⁾. Det tredje er facsimileret i *Chronicon Spinozanum*⁴⁾, og en tysk oversættelse af det fjerde (Hannover 1678) findes i Hielmstiernes Samling paa Det kgl. Bibliotek. De fire latinske originaltryk var i Det kgl. Bibliotek hidtil kun repræsenteret ved en ældre, temmelig sløj fotostatkopi efter et eksemplar i Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg, hvori desuden sidder en fortsættelse paa 8 sider (s. 51–58; et eksemplar ogsaa i Göttingen) indeholdende yderligere to breve til Johannes Sylvius, *Ad Johannem Sylvium binæ Epistolæ, Florentiæ 1677*⁵⁾. Beklagelsen over at dette sidste skrift, hvis første brev handler om Stenos egen omvendelse, ikke ogsaa fandtes i Maars eksemplar, skal ikke for-

¹⁾ Et brudstykke i dansk oversættelse er meddelt af Knud Larsen i *Kirkehistoriske Samlinger*, 6. R. II, 1936–38, s. 545–48 i hans afhandling „Stenos Forhold til Filosofi og Religion“, hvor ogsaa forholdet til Spinoza m. m. behandles.

²⁾ A. D. Jørgensen: *Nils Stensen*, 1884, s. 229.

³⁾ sst.

⁴⁾ I, Haag 1921. Som en udgiverteknisk finesse kan det noteres, at de 5 facsimilerede blade er placeret saa behændigt i bogen, at originaltrykkets sidetal (31–40) passer ind i den omgivende tekst.

⁵⁾ Alle de nævnte skrifter er optrykt i *Nicolai Stenonis Opera theologica*, ed. Knud Larsen & Gustav Scherz. Ed. altera, I, 1944. Brevet til Spinoza findes oversat til dansk med indledning af Knud Larsen i *Stenoniana*, I, 1933, s. 112–25.

styrre glæden over erhvervelsen af de fire andre, som indtager en betydningsfuld plads i Stenos forfatterskab. Det er de første han udgiver efter konversionen, og de er karakteristiske for den nyomvendtes tro paa den katolske kirkes totalitære autoritet. Steno er nu inde paa den vej der førte ham bort fra videnskaben til bispeværdigheden, som han opnaaede netop samme aar de sidstnævnte breve blev trykt. Mens han som biskop residerede i Münster, udarbejdede han et formaningsskrift til gejstligheden, trykt anonymt i Firenze 1684 med titel: *Parochorum Hoc age*, 84 s. 4°). Han havde fundet forholdene i de ham underlagte menigheder højst utilfredsstillende, han tilraaber derfor sognepræsterne (*parochi*) et „Gør dette!“ (*Hoc age*) og indskærper paa det alvorligste deres pligter. Steno der er bekendt for sin personlige askese, var ogsaa meget streng i fordringerne til sine præster og fór saa haardt frem, at det afstedkom misfornøjelse, modstand og fortrædeligheder. Ogsaa dette skrift viser altsaa en vigtig side af hans væsen.

Det kgl. Bibliotek ejede i forvejen et eksemplar uden titelblad; det maa have manglet længe, eftersom en gammel haand (beg. af 18. aarh.?) i første sides overmargin har tilskrevet titlen med tilføjelsen: *Opus hoc excellens et rarissimum scriptum fuit Florentiae a Nicolao Stenone*²⁾. Paa Maars auktion lykkedes det at erhverve et komplet eksemplar i den tilstand det har været udsendt i, en slags hollandering. Uden om de 10 ark er lagt en tynd, raa pap og gennem den er bogen saa med fire stik heftet fra siden videre gennem bladenes indermargin. Heftetraaden, der ligger udenpaa pappen, er tilslut dækket ved at pappen er overtrukket med karduspapir. Den slags heftning der kan minde lidt om kinesisk heftning, var i gamle dage almindelig ved omslagsheftning af piécer paa ganske faa ark, men i tykkere bøger har den ikke været hensigtsmæssig, navnlig naar som her bundstegen er smal, thi aabner man bogen helt for at kunne læse det inderste af linierne, springer traaden let og løber ud, hvad der ogsaa er sket i dette tilfælde. At denne heftemetode er anvendt, viser at man har betragtet bogen som et lejligheds-skrift af efemer art; at den efter aarhundreders forløb skulle blive en eftertragtet raritet, kunne man jo ikke vide.

Fra Maars auktion hjemførte biblioteket ialt 44 numre, af hvilke de vigtigste her er anført. Endnu et skrift skal dog nævnes, forfattet af en

¹⁾ Optrykt i *Opera theologica*, II, 1947.

²⁾ Det sst. tilføjede trykkeaar 1683 er hentet fra *imprimaturpaategningerne* bagi, og gaar igen i *Bibliotheca Danica*, Suppl. 1914, sp. 29, hvor bogen fejlagtig er anbragt under rubriken „Polemik fra Katolikernes Side“; fejlen stammer fra den ældre placering i bibliotekets katalog.

mand, der ligesom Steno forlod lægevidenskaben og gjorde karriere i en anden branche, nemlig STRUENSEE. Ikke fyldt 20 aar tog han 1757 doktorgraden ved sin fødeby Halles universitet paa en afhandling om det usunde ved forkerte legemsbevægelser „De incongrui corporis motus insalubritate“ 44 s. 4°. Præses var Andreas Elias Büchner, en produktiv medicinsk professor og anset practicus. Har denne disputats været medvirkende til at man næste aar kunne gøre det unge menneske til embedslæge i Altona, Grevskalet Rantzau og Pinneberg, har den haft historisk betydning, for fra dette embede gik vejen videre til rejselæge for Christian VII, livlæge, minister, grevestand og skafot. Dette habilitationskrift er anført hos Worm (1773), men nationalbiblioteket har ikke ejet det, før det nu købtes efter Maar. At det er lykkedes ham at skaffe sig et eksemplar, er atter et vidnesbyrd om hans eminente evne til at faa fingre i de sjældne ting.

Maar nærde ikke venlige følelser overfor Det kgl. Bibliotek. Det sagdes – antagelig dog for spøg – at naar han lod en række bøger trykke i Leiden var grunden den, at han ikke undte biblioteket frieksemplarer gennem bogtrykkernes pligtaflevering. Det være sig nu som det være vil. Ialfald sænker Det kgl. Bibliotek fanen i beundring ikke blot for den fine medicinalhistoriker, men ogsaa for den fænomenale bogsamler.